

TRC2 (DİYARBAKIR – ŞANLIURFA) BÖLGESİ KÜMELENME POTANSİYELİ ANALİZİ

Yrd.Doç.Dr. İsmail Seki¹
Mahmut Arslan²

ÖZET

Kalkınma literatüründe, ulusal kalkınma politikaları günümüzde yerini bölgesel kalkınma politikalarına bırakmaktadır. Kalkınma politikalarının belirlenmesinde yerel aktörlerin davranışlarına ve incelenen bölgenin kendine has özelliklerine göre şekillenen bölgesel kalkınma politikaları, uygulandıkları bölgenin ulusal ve uluslararası ölçekteki rakiplerine göre rekabet gücü kazanmasını hedefler. Bölgesel rekabet gücünün artırılması hedefine ulaşmak için bölgenin kalkınma süreçlerinde lokomotif olacak sektörlerin belirlenmesi hayati önem arz etmektedir. Bu sektörlerin belirlenmesinde kümelenme potansiyeli yüksek olan sektörler avantajlıdır. Kümelenme; birbiri ile ilişkili veya birbirinin tamamlayıcısı olan ürünler üreten ve satan kuruluşların sektörel ve coğrafi temelde yoğunlaşmasıdır. Yoğunlaşma katsayısı, Herfindahl Endeksi, yerleşme katsayısı, değişim payı yaklaşımı, girdi-çıkıtı analizleri, firma sayısı istihdam payı, satış hasılatı, gelir, ihracat, ithalat değerleri gibi çeşitli değişkenler bir arada kullanılarak bölgedeki kümelenme potansiyeli olan sektörler tespit edilmektedir. Kümelenme potansiyelini ölçen literatürdeki en popüler yöntemlerden biri üç yıldız analizidir. Çalışmanın amacı, TRC2 (Şanlıurfa-Diyarbakır) bölgesinin imalat sanayindeki kümelenme potansiyelini ortaya koymak, bölgesel kalkınmada öncülük edebilecek sektörleri belirlemektir. Söz konusu sektörler belirlenirken, İzmir Kalkınma Ajansı'nın uygulamada öncülük ettiği, üç yıldız yöntemi kullanılmıştır. Üç yıldız yöntemi; üç farklı parametre üzerine kurulmuştur. Bunlar; büyüklük, başatlık ve uzmanlaşmadır. TRC 2 bölgesindeki imalat sanayine dâhil olan hiçbir sektör kümelenme oluşturamamıştır. Analizden 2 yıldız alan ve görece kümelenme potansiyeline sahip 34 sektörden sadece 3 tanesi orta-yüksek teknoloji yoğunluğuna sahiptir. Geriye kalan 31 sektörün tamamı düşük veya orta-düşük teknoloji yoğunluğuna sahip sektörlerdir. Bu bakımdan makine ve ekipman imalatı ile motorlu kara taşıtı karoser ve treyler imalatı sektörleri desteklenmesi gereken, kümelenme potansiyeli yüksek, orta-yüksek teknolojili sektörler olarak belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Kümelenme, bölgesel kalkınma, bölgesel iktisat, üç yıldız analizi.

THE ANALYSIS OF TRC2 REGION CLUSTER POTENTIAL

ABSTRACT

In the development literature, national development policies has now left its place to regional development policies. Determination of development policies aims to attain competitiveness in national and international scope of the region where they're applied, according to the behaviours of the local actors and the regional development policies shaped in accordance with the specific characteristics of the region studied. In order to achieve the goal of increasing the competitiveness of the region, it is vital to determine the sectors that will be the locomotive of the region's development processes. Sectors with high clustering potential are more advantageous in determination of these sectors. Clustering; is to concentrate on the sectoral and geographical basis of organizations that produce and sell products that are related or subsidiary to one another. Sectoral clustering potential is determined by using various variables such as condensation coefficients, Herfindahl Index, localization coefficient, change ratio approach and input-output analysis, number of firms, employment rate, sales revenue, income, export and import values. One of the most popular methods that exist in literature on measuring clustering potential is the three-star analysis. The aim of this study is to determine the clustering potential of the TRC2 (Şanlıurfa-Diyarbakır) region and identify the sectors that could lead in regional

¹ Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, ismailseki@comu.edu.tr

² Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, mahmutarslan1992@gmail.com

development. On specifying these sectors the three star method was used, which was pioneered by the İzmir Development Agency in practice. Three star method is based on three different parameters which are magnitude, dominance and specialization. sectors of agriculture, aquaculture, tourism, service and industry which are regarded as the basis of the economy for region TRC2 (Şanlıurfa-Diyarbakır), will be given priority because of the predicted clustering potential. The expectation before the analyses is that the potential for clustering will be determined for these sectors. The hypothesis to be tested in the study is whether these sectors have a clustering potential or not.

Keywords: Clustering, Regional Development, Regional Economy, Three Star Analysis.

1.GİRİŞ

Bölgesel kalkınma yaklaşımı ile sosyo-ekonomik nitelikli bir yapısal değişimin gerçekleştirilmesi; bölge ve bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının minimum seviyeye indirilmesi, bölgelerin kendi içerisindeki gelişmişlik farklılıklarının giderilmesi, bölgelerin rekabet edebilirlik potansiyelinin artırılması ve ülkelerin bir bütün olarak kalkındırılması amaçlanmıştır (Sevinç, 2015: 4). Bölgesel kalkınmanın ülke ekonomisine sağladığı başlıca yararlar; ülkede optimal nüfus dengesinin kurulması, bölgeler arasındaki refah seviyesi farklılıklarının giderilmesi, bölgelerin iktisadi gelişmeye elverişli şekilde düzenlenmesi, ülkelerin farklı bölgelerinden elde edilen kaynakların ekonomik eylem içinde değerlendirilmesidir. Bölgesel kalkınmanın gerçekleşmesinde hedeflenen bu yararlar için verimli bir kalkınma politikasının seçilmesi ve uygulanması gerekmektedir (Saraç, 2006: 42).

Bölgesel kalkınma politikasında kullanılan araçlardan biri olan kümelenme yaklaşımının amacı bölgesel rekabet gücünü arttırmaktır. Yeni bölgesel gelişme yaklaşımları çerçevesinde, bireysel işletmelerin desteklenmesi yerine bütün saha içindeki oyuncuların desteklenmesi ihtiyacı kümelenme yaklaşımının önemini artırmıştır (Alsaç, 2010: 47).

Kümelenme yaklaşımını bilimsel çalışma alanında ilk kullanan kişi olan Porter (1990) kümelenmeyi şu şekilde açıklamıştır:

“Kümelenme birbiriyle bağlantılı olan işletmelerin ve kurumların belirli yerlerde coğrafi olarak yoğunlaşmalarıdır. Kümelenmeler, rekabet açısından önemli olan birbiriyle bağlantılı endüstrileri ve diğer kurumları içine alır. Bu bileşenler, makine ve hizmet sağlayan ihtisaslaşmış tedarikçileri ve ihtisaslaşmış altyapı sağlayıcılarını kapsar. Kümelenmeler genelde dikey olarak tedarik kanallarını ve müşterileri, yatay olarak da tamamlayıcı ürünler üretenleri ve yetenekler, teknoloji veya ortak girdi kullanımı yönünden ilgili olan sanayilerdeki işletmeleri kapsayacak şekilde genişler. Son olarak, kümelenmeler kamu kurumlarını ve üniversiteleri, standart belirleyici ajansları ve danışmanları, mesleki eğitim kurumlarını ve sendikalar gibi ihtisaslaşmış eğitim, öğretim, araştırma, bilgi ve teknik destek sağlayan diğer kurumları kapsar.”

Kümelenme yapısının içerisinde bulunmak, işletmelerin farklı alanlardaki fırsatları önceden fark etmesinde yarar sağlar. Ayrıca söz konusu durum işletmelere girdi temin etmelerinde, teknolojik avantajlara ve bilgiye ulaşmalarında ve uzmanlık alanlarındaki diğer işletmelerle uyumlaşmalarında rahatlık sağlamaktadır. Kümelenmede yer alan

işletmelerin aralarında tedarik zinciri bulunması, firmaların aralarındaki iletişim ağında bulunarak küme içi pazardan faydalanmasını sağlayacaktır. Bu pozisyon özellikle küme içerisinde gün yüzüne çıkmayan piyasa ve işletme tecrübesinin karşılıksız olarak farklı rakip firmalara aktarılmasını sağlayarak, kümelenme bünyesinde kurulacak yeni işletmelerin piyasada kalma avantajını arttırmaktadır. Kümelerin de yeni açılacak işletmelere sundukları iş imkânları olanakları küme içerisinde bölgesel istihdamın arttırmasında etkili görülmektedir (Alsaç, 2010: 47).

2. LİTERATÜR TARAMASI

Bölgesel kalkınma ve kümelenme yaklaşımına özellikle Türkiye'ye ilişkin literatür incelendiğinde bölgesel kalkınmaya ilişkin teorik çalışmalar ve özellikle kalkınma ajansları tarafından yürütülen kümelenme merkezli saha çalışmaları dikkat çekmektedir.

Tablo 1: Literatür taraması

Araştırmacı	Yıl	Araştırma Konusu	Yöntem	Sonuç
Mesci ve Dönmez	016	Turizmin bölgesel kalkınmaya etkisi	Karma araştırma yöntemini kullanmıştır.	Bölge kalkınmasında termal turizminin potansiyele öncülük ettiği sektör olarak sonucuna varılmış ve bölge halkının turizmin sektörünün bölgesel kalkınmaya etkilerini olumlu algıladıkları tespit edilmiştir.
Bakırcı, Ekinci ve Şahinoğlu	014	Bölgesel kalkınma politikalarının etkinliği	Veri zarflama analizi yöntemini kullanmıştır.	Doğu bölgelerinde yapılan İstihdam temelli analiz çalışmalarda Son yıllarda etkinlik kaybının büyük ölçüde giderek arttığı belirlenmiştir.
Sevinç	011	Bölgesel kalkınma yaklaşımıyla ilgili sorunlar	Saha çalışması yöntemi kullanmıştır.	Yöredeki bulunan potansiyelin ve ülke genelinde potansiyeliyle birlikte analiz edilerek ve bunun sonucunda kalkınma politikalarının geliştirilmesini amaçlanmıştır. Uygulanan bu kalkınma politikaların desteklenmesi gerektiğini de ifade etmiştir.

Geka	011	TR32 Düzey II bölgesinde kümelenme yaklaşımı	Herfindahl-Hirschman endeksi ve 3 yıldız analizi olmak üzere iki farklı istatistiksel analiz yöntemi kullanılmıştır.	TR32 bölgesinde kümelenme potansiyeli yüksek sektörlerden biri olan "Kara Taşımacılığı ve Boru Hattı Taşımacılığı" sektörünün bölgedeki potansiyeli, sebebiyle lojistik sektörü olduğu görülmektedir.
Kazancı	007	Bölge yığınlaşması	İstihdam verisi ile 3 yıldız analiz yöntemi kullanılmıştır.	İzmir'de ki sektörlerden yapılan değerlendirme sonucunda 12 sektörden 7 sektörde detaylı saha araştırmalarının gerçekleştirilmesine karar verilmiştir.
Kargı	009	Bölgesel Kalkınma Yaklaşımlarındaki Gelişmeler	Ampirik çalışma yöntemi kullanılmıştır.	Ülkemiz de bölgesel kalkınma sorunlarının giderek önemli seviyelerde olduğunu ve bu sorunların giderilmesine yönelik uygulanacak bölgesel kalkınma politikanın uygulanmadığını belirtmiştir.
Bertan	009	Çevre halkının Turizmin sektörü üzerinde yarattığı etkileri	Anket çalışması yöntemi kullanılmıştır	Halkın çoğunluğu turizm sektörü faaliyetlerini desteklemesi ve bu sektörün halkın üzerindeki etkisini olumlu ve olumsuz yönlerini kendilerinin üzerinde belirleyici faktör olduğunu belirtmiştir.
Eser ve Köse	005	Türkiye Sanayisinin İl İmalat Sanayilerin Coğrafyasındaki Yığılma	Yerleşme ve Kümelenme eğilimlerini sektör ayırımında hesaplayarak 2000 yılında yapılan analizi sunulmuştur.	Türkiye sanayinin mekânsal dağılımının dengesiz ve kutuplaşmış bir görünümün sahip olduğunu ve sanayiye göre de kalkınmakta olan bölgelere yayma yönündeki politikaları başarısız olduğunu doğrulamaktadır.
Karaca ve Erdal	009	Bölgelerin kendi aralarındaki farklılıkların giderilmesinin yığılma ekonomilerinin etkisi	Herfindahl, Gini ve Lokasyon oranı yöntemi kullanılmıştır.	Türkiye'de Myrdal etkisini öncelikli olduğu, yani imalat sanayi sektörünün yığılmaların veya imalat sanayindeki uzlaşma yakınsama üzerinde olumlu etkisi, bölge üzerindeki gelir ve gider farklılıklarını azalmasında yardımcı olmadığı görülmüştür.

Kaizen	014	Şanlıurfa bölgesinde faaliyette bulunan tekstil ve hazır giyim firmalarının mevcut durumu	Yüz yüze görüşme yöntemi kullanılmış	Analiz sonuçları sektörün daha başlangıç aşamasında olduğunu ve sektörün kurumsal altyapı eksikliklerinin fazla olmasına rağmen bölgenin büyüme potansiyeline sahip olduğunu göstermiştir.
İzka	010	İzmir'deki mevcut sektörlerin kümelenme potansiyellerine yönelik strateji geliştirilmesi araştırılmıştır.	İstatistiki analiz - 3 yıldız yöntemi kullanılmıştır	Mevcut sektörlerin analiz sonucunda Kümelenme Komitesi'nin görüşleriyle birlikte bu sektörlerden 6 ara mevcut sektör üzerine saha araştırması ve bu sektörlerin firma ve destekleyici kurum ve kuruluşlarla yapılan birebir görüşmeler sonunda mevcut sektörlerin kümelenme potansiyelleri ortaya konmaya çalışılmıştır.
Alsaç	010	Bölgesel kalkınma gelişme aracı olarak kümelenme ve Türkiye için kümelenme destek modeli	Literatür taraması yöntemi kullanılmıştır.	Türkiye'de farklı politikaların birbirine uyum sağlanması ihtiyacına, kümelenme potansiyeli oluşumlarının desteklenmesi gerekliliğine ve bölgesel düzeyde kalkınma ajanslarının bu konuda neler yapabileceğine karşı model önerisi geliştirilmiştir.
OECD	005	Rekabetçi bölgelerin kurulması için gerekli stratejileri ve yönetim mekanizmalarını	Çalışmada teorik bir yaklaşım ortaya konmuştur.	Bölgesel kalkınmada yatay ve dikey işbirliği sağlayan mekanizmaların yönetişime katkıları vurgulanmıştır.
CMAP	009	Şikago Bölgesi için endüstriyel kümelenme analizi	Çalışmalarında iki, dört ve altı kodlu NACE sınıflamasına göre üç farklı analiz yapmıştır.	Bölgede finansal ve biyomedikal kümelenmelerin güçlü olarak varlığını koruduğunu, bununla birlikte lojistik kümesinin bölgede gelişim gösterirken eğitim kümesinin istenilen yoğunluğa ulaşamadığını ortaya koymuştur.

Porter	998	Bölgelerin ekonomik performansı	Yeni rekabetçilik anlayışını kümelenme yaklaşımı ile açıklayan ve kümelenme teorisini oluşturan temel çalışmalardan biridir.	Kümelenme kavramının teorik temelleri atılmış ve coğrafi yakınlığının küresel ekonomide giderek küçümsenen öneminin yeniden göz önüne alınması gerektiği vurgulanmıştır.
--------	-----	---------------------------------	--	--

Kaynak: Yazarlar tarafından derlenmiştir.

Teorik çalışmalarda elde edilen sonuçlar bölgesel kalkınmanın kümelenmeye ve sektörlere faydası olduğunu ve bölgesel kalkınma politikalarının geliştirilmesi gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Genel olarak bakıldığında kümelenme potansiyelleri ile bölgesel kalkınma arasında paralellik ve pozitif bir ilişki bulunmaktadır.

Ampirik çalışmalarda kümelenmenin sektörlerin gelişimine faydası olduğunu, bölgesel kalkınma olan bölgelerde kümelenmelerin çoğunlukla var olduğunu ve kümelenme ve bölgesel kalkınmanın birbirleriyle bağlantılı olduğunu görebilmekteyiz. Kümelenmenin birbirine yakın sektörlerle faydası görece birbirine uzak faaliyet alanlarındaki sektöre göre daha fazladır. Birbirine yakın sektörlerden birinin ihtiyacını temin etmesi ilk olarak yakın sektörlerden olur ve bu durum kârlılık yaratır.

3. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

3.1 Bölgesel Kalkınma

Her bölgenin içerisindeki alt bölgelerin gelişmişlik farkları, gelir ve gider dağılımı, sanayileşme, sosyal ve ekonomik kalkınma göstergeleri bakımından farklılıklar bulunmaktadır. Bölgesel kalkınma stratejileri ile birlikte bölgelerin gelişmişlik farklarını azaltıcı politikalarla kalkınmışlık potansiyelinin belirlenmesi ve gelişmekte olan bölgelerin sorunlarını ve bölgesel kalkınma potansiyellerini belirleyerek, uygun bölgesel kalkınma politikaları ile bu bölgelere müdahale edilmesi ve böylece bölgeler arası gelişmişlik farklılıkların giderilmesi amaçlanmıştır.

Bölgesel kalkınma politikası, bölgelerin kalkınmışlık düzeyi farklarının giderilmesine yönelik gerekli kaynağın, sosyal ve ekonomik faaliyetlerin bulunması ve coğrafi bölgeler arasında nüfusun dengeli dağılımını sağlamaya yönelik politikadır. Böylece gelişmemiş bölgeler sosyal ve ekonomik yönden kalkınmakta ve bölgesel farklılıklar azalmakta ve bölge genelinde sosyo-ekonomik gelişme sağlanmaktadır. Ekonomik sistemin bir parçası olan gelişmemiş bölgenin kalkınması sağlandığında, üst bölgenin kalkınmasının sağlanması da desteklenmiş olmaktadır. Bu durum bölgesel ve

ulusal kalkınma arasındaki uyumu da ifade eder ve ikisi de aynı amaca hizmet eder (Bayraktutan, 1994: 189).

3.2 Bölgesel Kalkınmada Kümelenme Yaklaşımı

OECD (1999) kümelenmeyi şu şekilde tanımlamaktadır:

“Kümeler, birbirlerine katma değer sağlayan bir üretim zincirinde, birbirlerine güçlü bir şekilde bağlı olan firmaların, bilgi üreten ajansların ve müşterilerin üretim ağıdır.”

UNIDO (1999) ise kümelenmeyi şu şekilde tanımlamaktadır:

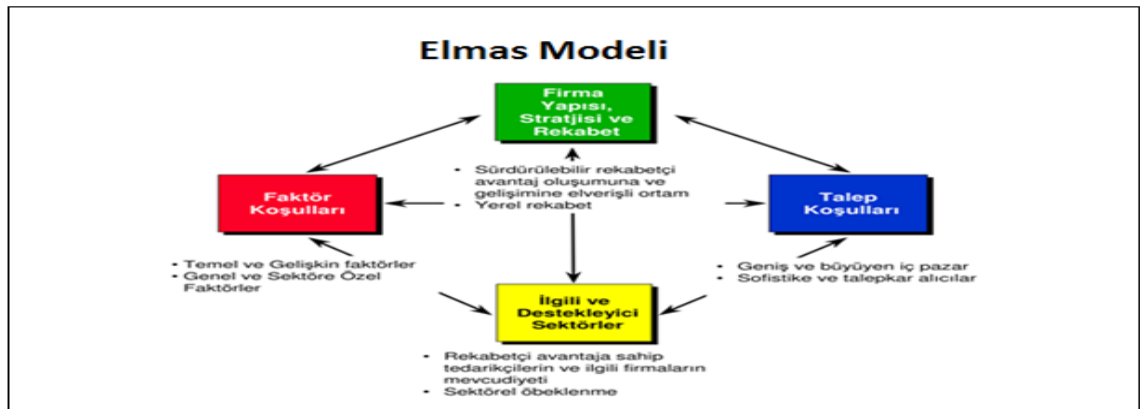
“Kümelenme, birbirleri ile ilişkili veya birbirlerinin tamamlayıcısı olan ürünleri üreten ve satan kuruluşların sektörel ve coğrafi temelde yoğunlaşmalarıdır.”

Genel olarak kümelenme kavramı; birbirleriyle üretim sistemi dikey ve yatay olarak ilişki halinde olan ve aynı coğrafyada bulunan firmaların karşılıklı bilgi akışını ve işbirliğini kolaylaştırarak, yenilikçilik potansiyelini artıran sistem olarak da ifade edilebilir.

3.2.1 Porter’in kümelenme yaklaşımı

Michael E. Porter 1990 yılında basılan kitabı The Competitive Advantage of Nations’da 10 ülkede 100’den fazla sektörün incelenmesinden sonra elmas modelini geliştirmiştir. İncelenen ülkeler şunlardır: Almanya, Danimarka, Güney Kore, Singapur, İngiltere, ABD, İtalya, İsveç, Japonya ve İsviçre. Porter’in yaklaşımı rekabet edebilirliği yerel koşullarla bağlantılandırmaktadır. Çalışmanın sonuç bölümünde rekabet gücünün belirleyicileri olarak saptanan ana unsurlar Şekil 1 ile gösterilmiştir.

Şekil1: Porter’in elmas modeli

Kaynak: Alsaç, 2010: 17.

Elmas modelinin ana unsurları girdi koşulları, talep koşulları, ilgili ve destekleyici sektörler ve firma yapısı stratejisi ve rekabet durumu olmak üzere 4 ana faktör halinde değerlendirilmiştir.

3.2.1.1 Girdi (faktör) koşulları

Ülkenin işgücü, sermaye, doğal kaynaklar ve altyapı gibi sanayilerin rekabet edebilirlik potansiyelinin artmasında aktör olan üretim faktörlerindeki durumunu açıklamaktadır. Bir ülkenin kalkınma modeli sahip olduğu faktörlere göre belirlenmelidir. Porter'e göre ülkeler faktör şartlarını yenileyerek rekabetçi koşullarını sürdürebilir (Alsaç, 2010: 17; Koç, 2014: 88).

3.2.1.2 Talep koşulları

Porter'e göre talep bilinçliliği önemlidir. Firmanın bunu fark ederek üretimi uluslararası rakiplerinden daha önce yapması söz konusu firmalara rakiplerini geçme fırsatı yaratır. Alıcılar bilinçli olunca da üretimi rakip firmalardan daha önce yapan firmaların uluslararası rekabet gücü kazanma olasılığı artar (Koç, 2014: 88).

3.2.1.3 İlgili ve destekleyici sektörler

Rekabetçi bir endüstrinin en önemli değişkeni ilgili ve destekleyici sektörlerdir. Sektörün rekabetçi potansiyelini ihracat faaliyetleri büyük ölçüde etkilemektedir. Yakında olan tedarikçi şanslıdır çünkü uzaktaki tedarikçinin yerine yakındakinin seçilmesi daha kolaydır. Bir firmanın uluslararası rekabet edilebilirlik avantajını yakalaması ve bu avantajı fırsata çevirmesi, bir firma ile bağlantı içindeki, yan sanayi ve destekleyici endüstriler açısından da önem taşımaktadır (Koç, 2014: 88).

3.2.1.4 Firma yapısı, stratejisi ve rekabet durumu

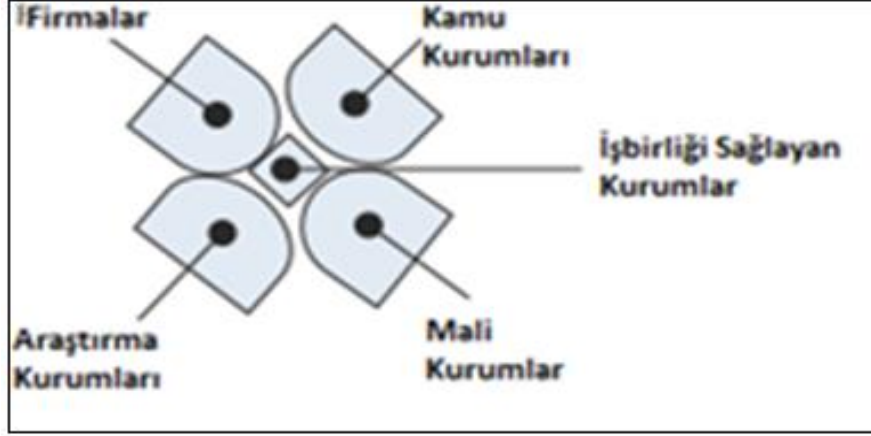
Ülkenin rekabet edilebilirlik yapısı, mevcut piyasanın tam rekabetçi ve dışa açık olması durumunda uluslararası rekabet potansiyeli üzerinde etkili olmaktadır. Piyasadaki güçlü rakipler diğer firmaları da etkiler ve geliştirir. Rekabet içindeki firmalar hem maliyeti düşürüp hem de hizmet kalitesini arttırmak isteyeceklerdir. Bu bakımdan rekabet halindeki firmalar yeni ürün ortaya çıkarmakta zorunluluk hissederler. Firmaların yönetimi, şekli ülkelere ve bölgelere göre değişiklik gösterir. Firmalara ilişkin bu unsurlar, rekabet sürecinde fayda veya zarara yol açabilir. Porter çalışmasında Elmas Model'ini, hangi sektörlerin rekabet avantajına sahip olduğunu irdelemek amacıyla kullanmıştır (Alsaç, 2010: 17-21).

3.2.2 Küme aktörleri

Küme aktörleri; firmalar, kamu kurumları, iş birliği sağlayan kurumlar, araştırma kurumları ve mali kurumlar olmak üzere beş ana unsurdan oluşmaktadır. Küme aktörleri kümedeki firmaların birbirlerinden bağımsız hareket etmemelerini ve söz konusu firmaların

işbirliği yapmalarına yardımcı olacak çalışmaların yürütülmesini sağlayan aktörlerdir. Küme aktörlerine verilebilecek en güzel örnek devlettir. Şekil 2 ile küme aktörleri gösterilmiştir.

Şekil 2: Küme aktörleri

Kaynak: (Alsaç, 2010: 32).

Şekilde yer almayan müşteriler de diğer aktör olarak söylenebilir. Kamu kurumları aktörleri teşvik edici ve yönlendiricidir. Mali kurumlar yeni işletmelere yardım olarak kredi ve sermaye olanağı tanımaktadır. Eğitim kurumları, üniversiteler ve araştırma enstitülerine yakınlık ve bunlarla işbirliğinin artırılması, yeni teknolojilerin geliştirilmesi ve nitelikli işgücü havuzuna erişim yönlerinden önem taşımaktadır. Kısacası ideal bir kümenin oluşması için bu aktörlerin tümünün birlikte kümede yer alması gerekmektedir (Alsaç, 2010: 32).

3.2.3 Kümelenme ve bölgesel rekabet avantajı

Dünyada gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler olmak üzere ülkeler, ulusal, bölgesel, sektörel ve işletme düzeyinde rekabet gücünü artırabilmeye yönelik politika araçları ve yeni destek modelleri geliştirmektedirler. Bu bağlamda kümelenme yaklaşımı da işletmelerin, sektörlerin, bölgelerin ve ülkenin rekabet gücünü artıracak bir araç olarak değerlendirilmektedir. İşletmeler, üretim ve hizmet sağlayan diğer kurum ve kuruluşlarla birlikte hareket ederek rekabet güçlerini artırmaya çalışmaktadırlar. Kümelenmeler, bölgelerin rekabet avantajını artırmaktadırlar. Bunu da kümede yer alan aktörlerin yenilik ve verimlilik kapasitesini yükselterek ve kümelenmelerinin bünyesinde yaratılacak yeni iş alanlarını teşvik ederek gerçekleştirmektedirler (Cansız, 2011: 6).

3.2.4 Kümelenme ve verimlilik

Bir kümelenmenin içinde yer almak, bilgi ve teknolojiye ulaşma imkânlarında kolaylık sağlar. Gelişmiş bir kümelenme alım-satım yapan küme grubuna yerelden mal ve hizmet elde etme olanağı sağlar, stok maliyeti ve ulaşım masrafını azaltır ve ulaşımı hızlandırır. Kümelenme bölgede talep girdisini de artırır. Kümelenme; kümelenmeye giren aktörlere de teşvik sağlamaktadır. Kamunun yaptığı bazı yatırımlar; eğitim programları ya da özel alt yapı inşası gibi faaliyetler kümedeki işletmelerin de verimli olmasını sağlar. Küme içerisindeki firmaların kendi alanlarında uzmanlaşarak sağlayacakları verimlilik artışı pozitif dışsallıklar yaratarak, küme içerisindeki firmaların da söz konusu verimlilik artışını sağlayan unsurlardan faydalanmalarını sağlamaktadır. Bunun sonucunda ortak ihtiyaçların giderilmesi için de birlikte hareket edilmesi alınacak bireysel tedbirlere oranla hem daha düşük maliyetli olacak hem de daha yüksek fayda sağlayacaktır (Alsaç, 2010: 48).

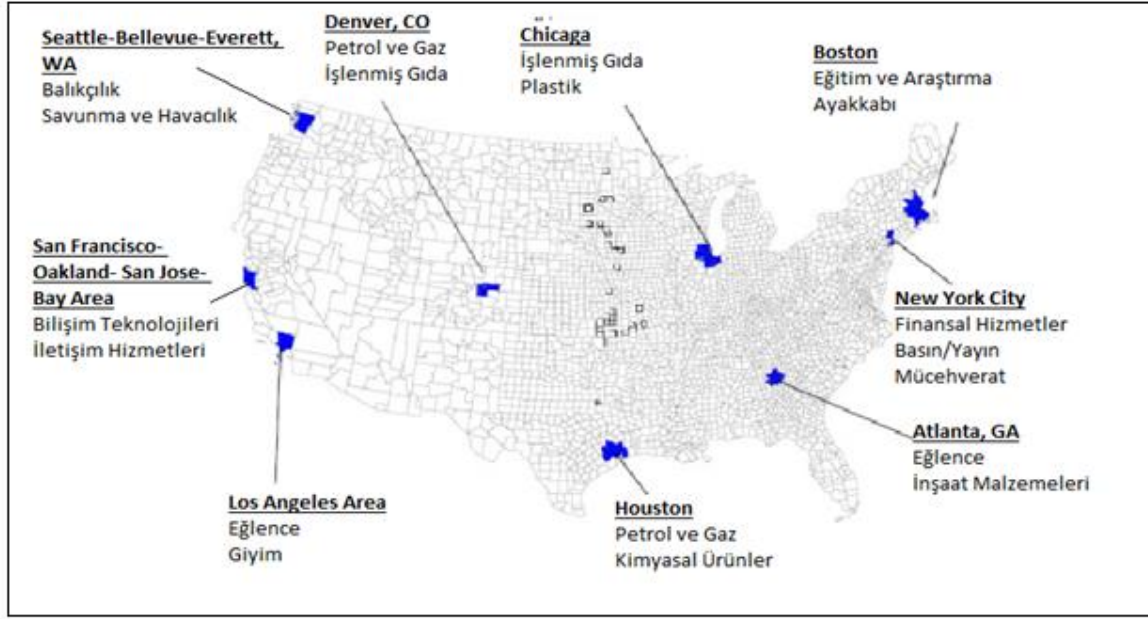
3.2.5 Kümelenme ve yenilik

Geçmişten günümüze rekabet edilebilirlik her alanda zorlaşmıştır. Yenilik süreçleri ekonomilerde büyük değişimler yaratmıştır. Rekabet gücünün artırılmasında, yeni pazarlara ulaşmada ve ülkelerin ekonomi politikalarında yenilik süreçleri her zamankinden daha baskın bir rol oynamaktadır. Firmalar ve kurumlar arasında oluşan pozitif dışsallıklar kümenin içinde yer alanların geneline fayda sağlayacaktır. Uygulanacak politikalar ile desteklenen yenilikçi aktörler sosyal sermaye oluşumunu sağlar. Kümelenme içerisinde oluşacak yüksek sosyal sermaye birikimi yenilik üretim süreçlerini tetikleyecektir (Cansız, 2011: 13-20).

3.2.6 Dünyada önemli kümelenme örnekleri

Dünya genelinde ilk kümelenme yaklaşımı örneği ABD’de Harvard Üniversitesi, Rekabet Enstitüsü profesörlerinden Michael Porter ve ekibi tarafından başlatılmıştır. Şekil 3’de ABD’deki belli başlı kümelenmeler gösterilmiştir.

Şekil 3: Amerika Birleşik Devletleri'nde kümelenmenin olduğu bazı alanlar

Kaynak: (Erkut, 2011: 57).

Şekil 3'de de görüldüğü üzere ABD'de çeşitli bölgelerde farklı kümelenmeler yer almaktadır. Bilişim teknolojilerinin gelişmesinde önemli bir yere sahip olan Silikon Vadisi, Amerika'da ortaya çıkan ilk kümelenme örneği olmuş ve bu alanda kaydedilen başarı kısa zamanda gıdadan tekstile, inşaat malzemelerinden savunma sanayine ve eğitime birçok alanda kümelerin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Tablo 2'de Dünyada önemli kümelenme örnekleri verilmiştir. Tablodan da görüleceği üzere tüm kalkınma literatürünün temel eğilimi burada da kendisini göstermektedir. Söz konusu eğilim, diğer kalkınma yaklaşımlarında olduğu gibi, kümelenme analizlerinin birçoğunun da sadece gelişmiş ülkeler için yapılmış olmasıdır. Kalkınma süreçlerinde başarılı olan ülkelere ilişkin analizlerin yapılması her ne kadar doğal olarak görülebilecek bir sonuç ise de kalkınmışlık bakımından geri kalmış olan ülkelerin izledikleri farklı gelişme patikalarına ilişkin öngörülerde veya izlenecek ekonomi politikalarının belirlenmesinde bire bir gelişmiş ülkelerin örnek alınmaları da ayrıca tartışılması gereken bir husustur.

Tablo 2: Dünyada Önemli Kümelenme Örnekleri

California Şarap Kümesi	Bu kümede 680 ticari şaraphane yer almaktadır. Şarap yapımı ve üzüm yetiştiriciliğini destekleyen tamamlayıcı sanayide mevcuttur. California Üniversitesi, şarap enstitüsü ve California senatosu da bu kümeye destek olmaktadır. California'da ki diğer kümelerle de bağlantılıdır.
İtalyan Deri Kümesi	Ferragamo ve Gucci gibi tanınmış ayakkabı şirketlerini de içeren küme grubudur. Farklı türlerdeki deri ürünleri ve ayakkabı üreticilerini de içinde barındırır. Genellikle tamamlayıcı ürünler üretmektedir.
Silikon Vadisi	Üniversite ile sanayi işbirliği kümenin ortaya çıkma nedenlerindedir.
Oslo Yazılım Şirketleri Kümelenmesi	Norveç'in yazılım şirketlerinin kümelenmesidir. Norveç'in sermayesi olan Oslo bu kümelenme de önemli role sahiptir.

Kaynak: (Erkut, 2011: 59).

Gelişmekte olan ülkelerdeki kümelenmeler nispeten gelişmiş ülkedekilerden daha az araştırılmaktadır. Bu konuda yapılan çalışmalar, gelişmiş ülkelerdeki kümelenmelerden oluşmaktadır (Erkut, 2011: 58). Türkiye'deki kümelenme örnekleri ise Şekil 4'de verilmiştir. Şekilden de görüldüğü üzere ülkemizdeki küme sayısı oldukça azdır.

Şekil 4: Türkiye’deki kümeler

Kaynak: (Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, 2012: 11)

Türkiye’de gerçekleştirilmeye çalışılan kümelenme faaliyetlerinin bazılarında kümelenme oluşmuş ancak bir kısmında da kümelenme faaliyetleri yarım kalıp tamamlanamamıştır. Tablo 3 ile Türkiye’deki Kümelenme Örnekleri verilmiştir.

Tablo 3: Türkiye’deki kümelenme örnekleri

<p>İzmir Organik Gıda Kümelenmesi</p>	<p>Başarılı olmuş bir projedir. 2009 da faaliyete geçmiştir. Amacı organik gıda sektörünün üretimden imalata, ihracattan satışa kadar olan süreçteki rekabeti arttırmak ve Türkiye’de ki kümelenme politikasına katkıda bulunmaktadır.</p>
<p>Sultanahmet Bölgesi Turizm Sektörü Kümelenmesi</p>	<p>2000 de faaliyete geçmiştir. Çalışma rekabetçilik analizi kümelenme analizi ve kümelenme geliştirme aşamaları olarak üç ana kısım tanımlamasıyla son bulmuştur. Porter’in Elmas modelini kullanmıştır. Kümelenmeyle birlikte rekabeti benimsemeyle Türkiye’de en başarılı kümelenmelerden biri olmuştur.</p>
<p>Adıyaman Tekstil ve Hazır Giyim Kümelenmesi</p>	<p>Bu projeye birlikte 3 yılda 5000 kişiye ek istihdam sağlanmıştır. 2005’te DNDP tarafından gelişmekte olan ülkede uygulanan en başarılı proje seçilmiştir.</p>

İnegöl Mobilya Sektörü Kümelenmesi	İMOS önderliğinde kümelenmeye gitmiştir. Büyük bir saha yaratıp mobilya alışveriş merkezi yapmayı planlamışlardır. Türkiye’de sadece 20 iş kümesine verilen bronz etiketini almaya hak kazanmıştır.
Marmara Otomotiv Kümelenmesi	Doğu Marmara otomotiv kümesi Avrupa’nın 3 yıldızına sahip 13 büyük kümesinden biridir. Kümelenmenin önemli konuları dışında bıraktığı sadece istihdam kriteri baz aldığı için tamamlanmamıştır.
Şanhurfa Organik Tarıma Dayalı Sanayi Kümelenmesi	Küme sektörün üreticileri ve tedarikçileri oluşturmaktadır. Mali kaynaklar, güven gibi birçok nedenle proje ilerleyememiştir.
Mardin Gıda Ürünleri Sanayi Kümelenmesi	Bölgenin gıda ve benzeri ürünlerin etkinliğini arttırmak bölgesel sahiplenmeye, maddi destek eksikliğinden beklenen sonuç elde edilememiştir.
İzmir Lojistik Kümelenmesi	Kümelenmede pek fazla ilerleme kaydedememiştir. Birlikte büyümeyi firmalar kendi aralarında engellemektedir. Kümelenme sektörüne katılım azdır.

Kaynak: (İZTO, 2013: 16-24; Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2014: 31-45).

Türkiye’de yer alan bu kümelenmeler çeşitli sektörlerin ilerleme kaydetmesine yardımcı olmuştur. Bunlardan en verimlileri; İzmir Organik Gıda Kümelenmesi, Sultanahmet Bölgesi Turizm Sektörü Kümelenmesi, Adıyaman Tekstil ve Hazır Giyim Kümelenmesi ve İnegöl Mobilya Sektörü Kümelenmesidir.

Bölgesel kalkınma politikalarının başarısında bu kadar önemli bir role sahip olan kümelenmelerin oluşturulması için incelenen bölgedeki sektörlerin kümelenme potansiyellerinin belirlenmesi gerekmektedir. Bu bakımdan TRC2 bölgesinin kümelenme potansiyelinin ortaya konulması için literatürde yaygın olarak kullanılan 3 yıldız yöntemi ile ampirik bir analiz yapılmıştır.

4. VERİ SETİ VE YÖNTEM

4.1. Veri Seti

TRC2 (Şanlıurfa-Diyarbakır) bölgesi için ortaya konulan üç yıldız yönteminde, TOBB (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği) veri tabanında yer alan NACE Rev. 2 sınıflamasındaki 2-4 kodlu faaliyetler baz alınmıştır. 2016 yılı Mart ayı verileri kullanılarak yapılan analizde, sektörlerin il ve ülke geneli istihdam içindeki paylarının dikkate alındığı başatlık, büyüklük ve uzmanlaşma parametreleri hesaplanmıştır. Yapılan hesaplamalarda İZKA (*İzmir Kalkınma Ajansı*) tarafından belirlenen eşik değerler kullanılmıştır. Söz konusu eşik değerlerin seçilmesinin nedeni literatürde eşik belirlemeye yönelik bir standart hesaplama yönteminin bulunmamasıdır. Söz konusu eşik değerler odak grup çalışmaları ile belirlenmekte ve ciddi bir saha çalışması altyapısına dayanmaktadır. Son dönemde diğer kalkınma ajansları tarafından da kullanılan üç yıldız analizi ile ilgili en kapsamlı saha çalışmasını yapan ve bu konuda öncü olan İZKA'nın eşik değerleri görece daha güvenilir olduğu için çalışmada referans olarak kullanılmıştır.

4.2. Yöntem

Kümelenmelerin belirlenmesinde niceliksel olarak birçok farklı analiz yöntemi kullanılmaktadır. “Yoğunlaşma katsayısı, Herfindahl Endeksi, yerelleşme katsayısı, değişim payı yaklaşımı, girdi-çıkı analizleri, firma sayısı, istihdam payı gibi parametreler, çeşitli değişkenlerle bir arada kullanılarak bölgelerdeki kümelenme potansiyeli olan sektörler tespit edilmektedir. Bu çalışmada kullanılan yöntem, Türkiye’de İzmir Kalkınma Ajansı’nın uygulamada öncülük ettiği ve dünyadaki kümelenme analizlerinde çokça kullanılan üç yıldız yöntemidir. Üç yıldız yöntemi; üç farklı parametre üzerine kurulmuştur. Bunlar; büyüklük, başatlık ve uzmanlaşmadır. Üç yıldız yönteminin diğer yöntemlere göre avantajı basitliği ve yöntemin kullandığı verilere ulaşım kolaylığıdır. Ayrıca yöntem uluslararası geçerliliği olan da bir yöntem olması bakımından diğer yöntemlerden öndedir. Üç yıldız yöntemi bireysel çalışmalarda kullanılmakla beraber aynı zamanda kurumsal büyük projelerde de kullanılmaktadır. Söz konusu projelerin en büyüğü “Küresel Kümelenme Gözlemevi”³ projesidir. Özellikle bu projenin Avrupa ayağı olan “Avrupa Kümelenme Gözlemevi”⁴ projesinde üç yıldız yöntemi kullanılmıştır (Ekonomi Bakanlığı, 2013: 17). Buna rağmen yöntemin zayıf yönü olarak yıldızlamaya konu olan eşik değerlerin belirlenmesinde literatürde üzerinde birlik sağlanan bir metodolojinin hali hazırda geliştirilememiş olmasıdır. Bu bakımdan her bölge için eşik değerler değişkenlik gösterebilmektedir.

³ <http://www.clusterobservatory.org/index.html>

⁴ <http://www.clusterobservatory.eu/index.html>

4.2.1 Büyüklük

Bölgede belirli bir sektördeki istihdam sayısı, Türkiye genelinde ilgili sektördeki istihdam sayısına oranlanır. Bu oran eşik değeri ile karşılaştırılır. Eğer hesaplanan oran eşik değerinin üzerinde ise sektör büyüklük bakımından bir yıldız almış olur.

(e_i): Bölgede belirli sektördeki istihdam sayısı

(E_i): Türkiye genelinde ilgili sektördeki istihdam sayısı

Eşik Değeri: 0,06

(e_i/E_i) > Eşik Değerinden büyük ise ilgili sektör 1 yıldız alır.

4.2.2 Başatlık

Bölgede belirli bir sektördeki istihdam sayısı, Bölgedeki tüm sektörlerdeki istihdam sayısı oranlanır. Bu oran eşik değeri ile karşılaştırılır. Eğer hesaplanan oran eşik değerinin üzerinde ise sektör başatlık bakımından bir yıldız almış olur.

(e_i): Bölgede belirli sektördeki istihdam sayısı

(e_t): Bölgedeki tüm sektörlerde istihdam sayısı

Eşik Değeri: 0,01

(e_i/e_t) > Eşik Değerinden büyük ise ilgili sektör bir yıldız almaktadır.

4.2.3 Uzmanlaşma

Bölgede belirli sektördeki istihdam sayısı söz konusu sektörün Türkiye'nin genelinde istihdamdaki payı ile karşılaştırıldığında daha yüksek bir yoğunluk gösteriyorsa, bu ilgili sektörün bölgede uzmanlaştığını göstermektedir. Eğer hesaplanan oran eşik değerinin üzerinde ise sektör uzmanlaşma bakımından bir yıldız almış olur.

(e_i): Bölgede belirli sektördeki istihdam sayısı

(e_t): Bölgedeki tüm sektörlerde istihdam sayısı

(E_i): Türkiye'de belirli sektördeki istihdam sayısı

(E_t): Türkiye'de tüm sektörlerdeki istihdam sayısı

(e_i/e_t) / (E_i/E_t) > 1 büyük ise belirli sektör 1 yıldız almaktadır

Tablo 4: Üç yıldız analizinde yer alan kriterler ve eşik değerleri

Kriterler	Formül	Eşik Değeri	Yıldız Alma Koşulu
Büyüklik	(e_i/E_i)	0,06	$(e_i/E_i) > 0,06$
Başatlık	(e_i/e_t)	0,01	$(e_i/e_t) > 0,01$
Uzmanlaşma	$(e_i/e_t)/(E_i/E_t)$	1	$(e_i/e_t) / (E_i/E_t) > 1$

Kaynak: İZKA (2010a ve 2010b).

Analizde, eşik değerlerden daha büyük değer alan sektörler her bir parametre için birer yıldız almakta ve toplamda 3 yıldız alan sektör kümelenme potansiyeline sahip olmaktadır. Bu şekilde 3 yıldız alan sektörler kümelenme faaliyetlerinde öncelikli olarak değerlendirilmesi gereken ve kümelenme potansiyeli olan sektörler olarak belirlenmektedir.

5. ÜÇ YILDIZ ANALİZİ

2017 yılı Mart ayı verileri kullanılarak yapılan analizde, analiz birimi olarak Türkiye referansı ile TRC2 Bölgesi alınmıştır.

5.1 TRC2 Bölgesi Mevcut Durumu

Karacadağ Kalkınma Ajansı'nın (KKA) 2013 yılında yayınladığı ve 2014 yılında hayata geçirdiği "TRC2 Bölgesi 2014 – 2023 Bölge Planı"⁵ na göre bölgeye ilişkin genel durum şöyle özetlenebilir:

- Bölgeye yönelik uygulanan en önemli bölgesel kalkınma planı GAP projesi ile hayata geçmiştir.
- Bölge yatırım teşvik desteklerinde öncelikli bölge olan 6. seviye yatırım teşvik bölgesidir.
- Bölge illerinden Diyarbakır'da hizmet sektörü Şanlıurfa'da da tarım sektörünün ön plana çıkmaktadır.

⁵<http://www.kalkinma.gov.tr/BolgePlani/TRC2%20B%C3%B6lgesi%202014-2023%20B%C3%B6lge%20Plan%C4%B1%20Analiz%20ve%20Genel%20Değerlendirme%20Revize%20KKA.pdf>

- GAP Bölgesinin büyük kısmını oluşturan TRC2 Bölgesi, verimli ve geniş tarım topraklarına sahip olan, birçok tarla bitkisinin yetiştirildiği ve tarla bitkisi üretiminde ülke genelinde ilk sıralarda yer alan bir bölge konumundadır. GAP projesi sayesinde sulu tarıma geçiş süreçlerinin tamamlanmasıyla birlikte tarımdan elde edilen gelir de artacaktır.

- Bölge hayvansal üretim potansiyeline sahip olmasına karşın üretim ve verimlilikte düşük performans göstermektedir. Diyarbakır'da yapımı süren Diyarbakır Tarıma Dayalı İhtisas Besi Organize Sanayi Bölgesi bu alanda Türkiye'deki ilk örneklerden olup OSB'nin yakın zamanda faaliyete geçmesi planlanmaktadır. Şanlıurfa'da Tarıma Dayalı İhtisas Besi Organize Sanayi Bölgesi çalışmaları devam etmektedir. Söz konusu OSB'ler ile üretim ve verimlilik artışı gerçekleşecektir.

- Özellikle Şanlıurfa başta olmak üzere bölge kültür turizmi bakımından umut verici bir potansiyele sahiptir.

- Aynı durum yenilenebilir enerji sektörü için de söz konusudur. Hali hazırda ülkenin hidroelektrik santrallerine (HES) dayalı enerji üretiminin büyük kısmı bölgeden karşılanmaktadır. Bölgenin HES kapasitesinin yanında güneş enerjisi, jeotermal enerji ve biyoenerji kapasitesi de mevcuttur.

- Kaliteli beşeri sermaye oluşumu bakımından, Diyarbakır'da bulunan Dicle Üniversitesi ve Şanlıurfa'da bulunan Harran Üniversitesi bölgenin gereksinimlerini karşılayabilecek nitelikteki eğitim kurumlarıdır.

KKA bölge planında ortaya konulduğu üzere bölgenin hizmet, tarım, sanayi, enerji ve turizm alanlarında gelişme potansiyeli mevcuttur. Bununla birlikte sanayi bölgelerinin yetersiz oluşu ve bölgenin terörden kaynaklanan olumsuz imajı bölgesel kalkınmayı olumsuz etkileyen en önemli iki sorun olarak görülmektedir.

5.2 TRC2 Bölgesi Üç Yıldız Kümelenme Analizi Sonuçları

Yapılan kümelenme analizine göre bölgede üç yıldız alan ve kümelenme oluşturan herhangi bir sektör bulunmamaktadır. Bununla birlikte Nace Rev 2-4 kod sınıflamasına göre toplamda 34 sektör analizden 2 yıldız almıştır⁶. Söz konusu sektörler uzmanlaşma ve başatlık kriterlerinden yıldız almalarına rağmen, büyüklük kriterinden yıldız alamamışlardır. Bununla beraber 19 sektör analizden sadece bir yıldız alabilmiştir⁷. Söz konusu sektörlerin tümü büyüklük kriterinden yıldız alamamışken, 12 tanesi sadece uzmanlaşma, 7 tanesi de başatlık kriterinden yıldız alabilmişlerdir. Toplamda 65 sektör ise analizden hiç yıldız alamamıştır.⁸

Burada dikkat edilmesi gereken husus kümelenme oluşturabilecek potansiyele sahip olan ve analizden 2 yıldız alan sektörlerdir. Söz konusu sektörlerle ilişkin yürütülecek politikalar sonucunda bu sektörlerin kümelenme performansları artırılabilir ve bölgesel kalkınmaya ivme kazandırılabilir.

⁶ Analizden 2 yıldız alan sektörler Ek-1'de verilmiştir.

⁷ Analizden 1 yıldız alan sektörler Ek-2'de verilmiştir.

⁸ Analizden hiç yıldız alamayan sektörler Ek-3'de verilmiştir.

Gerek teşvik politikaları, gerekse küresel ekonomik gelişmelere bakıldığında desteklenmesi gereken sektörler katma değer yaratan, teknoloji yoğun sektörler olmalıdır. Maalesef bölgede imalat sanayi alt sektörleri incelendiğinde, neredeyse iktisadi faaliyetlerin tümünün orta-düşük ve düşük teknoloji yoğunluğuna sahip sektörlerde gerçekleştiği görülmektedir. Yüksek teknoloji yoğunluğuna sahip hiçbir sektörde faaliyet gerçekleşmemektedir. Ancak orta-ileri teknoloji düzeyinde 3 sektör faaliyet göstermektedir. Analizden 2 yıldız alan bu sektörler Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5’de verilen sektörler nispeten daha yüksek katma değer yaratan sektörler oldukları için bu sektörlerle ilişkin kümelenme potansiyelinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Söz konusu sektörlerle ilişkin oluşabilecek kümelenmeler bölgenin kalkınmasında lokomotif rol üstlenecektir. Teknoloji yoğunluğu artıca sektörlerin yaratacağı çarpan etkisi de büyük olacaktır. Teknoloji yoğun sektörlerin diğer sektörlerle olan ileri – geri bağlantıları sayesinde tetiklenecek ekonomik kalkınma süreçleri tüm bölgeye yayılacaktır.

Tablo 5: TRC 2 Bölgesinde İki Yıldız Alan Orta-Yüksek Teknolojili Sektörler

NUTS 2 KODU	Nace Kodu	Sektör Adı	Yıldız Büyüklük (yıldız varsa; 1 yoksa 0)	Yıldız Başatlık (yıldız varsa; 1 yoksa 0)	Yıldız Uzmanlaşma (yıldız varsa; 1 yoksa 0)
TRC2	28.22	Kaldırma ve taşıma ekipmanları imalatı	0	1	1
TRC2	28.92	Maden, taş ocağı ve inşaat makineleri imalatı	0	1	1
TRC2	29.20	Motorlu kara taşıtları karoseri (kaporta) imalatı; treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı	0	1	1

Kaynak: Yazarların hesaplamaları

Yukarıdaki sektörlerin katma değer yaratma süreçlerindeki nispi önemleri yadsınamaz. Ancak bölgenin özellikle terörden kaynaklanan stratejik önemi ve gıda güvenliği politikaları beraber değerlendirildiğinde, Tarıma Dayalı İhtisas Besi Organize Sanayi Bölgesi uygulamalarının desteklenmesi ve yaygınlaştırılmasının önemi ortaya

çıkacaktır. Söz konusu uygulamalar hem istihdam yaratarak terör örgütlerinin hedefindeki işsiz gençlerimizin sayısını düşürebilecek hem de et üretiminde verimliliği artırarak gıda arzı sürekliliğine katkı sağlayacaktır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Birbiri ile ilişkili veya birbirinin tamamlayıcısı olan ürünler üreten firmaların sektörel ve coğrafi temelde yoğunlaşmaları ile ortaya çıkan kümeler, bölgesel kalkınma için yarattıkları pozitif dışsallıklar bakımından önemli bir unsurdur. Bu bakımdan bölgedeki küme sayısı ile bölgenin ekonomik kalkınması arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Bu bakımdan bir bölgenin kalkınma politikası belirlenirken mevcut veya potansiyel kümelenmelerin ortaya konması gerekmektedir.

Çalışmamızın kapsamını oluşturan, Diyarbakır ve Şanlıurfa illerini kapsayan TRC2 bölgesinin kümelenme analizi, literatürde yaygın olarak kullanılan 3 yıldız yöntemi ile yapılmıştır. Bölgede genellikle hizmet ve tarım sektörüne ilişkin potansiyelden bahsedilebilirken, imalat sanayine ilişkin durum kümelenme penceresinden bakıldığında pek iç açıcı görünmemektedir.

TRC2 (Şanlıurfa-Diyarbakır) bölgesinde istihdamın yoğunlaştığı sektörler olan tarım, su ürünleri, turizm, hizmet ve sanayi sektörlerinde kümelenme potansiyeli olacağı öngörülmüştür. Ancak yapılan analiz sonucunda TRC2 bölgesinde, imalat sanayine dâhil olan hiçbir sektör kümelenme oluşturamamıştır. Analizden 2 yıldız alan ve görece kümelenme potansiyeline sahip 34 sektörden sadece 3 tanesi orta-yüksek teknoloji yoğunluğuna sahiptir. Geriye kalan 31 sektörün tamamı düşük veya orta-düşük teknoloji yoğunluğuna sahip sektörlerdir. Bu bakımdan makine ve ekipman imalatı ile motorlu kara taşıtı karoser ve treyler imalatı sektörleri desteklenmesi gereken, kümelenme potansiyeli yüksek, orta-yüksek teknoloji sektörler olarak belirlenmiştir.

Bölgenin kalkınma stratejisi belirlenirken, tıpkı Tarıma Dayalı İhtisas Besi Organize Sanayi Bölgesi uygulamalarında olduğu gibi, kümelenme potansiyeli olan orta-yüksek teknoloji sektörlerine özel ihtisas organize sanayi bölgeleri kurulmalıdır. Merkezi teşvik sisteminde sadece istihdam yaratan projeler değil aynı zamanda teknoloji ve yenilik üreten projeler öncelikli olarak desteklenmelidir. Dicle ve Harran Üniversitelerini bölgesel kalkınma politikalarının merkezine alan ve üniversite – sanayi işbirliğini sağlayacak projeler geliştirilmelidir.

Söz konusu politikalar uygulandığında bölgenin kalkınma hızında bir ivme yaratılabilecektir. Bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilmesi ile hem bölgenin refah seviyesi artırılmış olacak hem de bölgenin terörden kaynaklanan imaj sorunu ortadan kalkacaktır. Zira refah seviyesi yüksek bölgelerde terör örgütlerinin barınabilmesi mümkün değildir.

KAYNAKÇA

- Alsaç, F. (2010). *Bölgesel Gelişme Aracı Olarak Kümelenme Yaklaşımı ve Türkiye İçin Kümelenme Destek Modeli Önerisi*, Yayınlanmamış DPT Uzmanlık Tezi. DPT Uzmanlık Tezleri, Ankara.
- Bakırcı,F.,Ekinci,E. ve Şahinoğlu,T.(2014). *Bölgesel Kalkınma Politikalarının Etkinliği: Türkiye Alt Bölgeler Bazında Bir Uygulama*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 18 (2): 281-298.
- Bayraktutan, Y. (1994). *Bölgesel Dengesizlik ve Bölgesel Kalkınma*. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi. 10 (3-4): 183-214.
- Bertan, S.(2009). *Turizmin Çevre Üzerinde Yarattığı Etkiler: Pamukkale Örneği*. Turizm Araştırmaları Dergisi, Cilt:20,Sayı 2:204-214.
- Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, (2012). *TR41 Bölgesi İlleri Kümelenme Analizleri*. Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı Yayınları, Bursa.
- Cansız,M.(2011). *Türkiye’de Kümelenme Politikaları ve Uygulamaları*. Ankara: Ümit Ofset Matbaacılık.
- Çalı, H.H. (2011). *Türkiye’de Kalkınma Ajanslarında Denetim Sorunsalı*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15(2): 419-442.
- Ekonomi Bakanlığı, (2013). *Kümelerin Tanımlanması ve Önceliklendirilmesi Kılavuzu*. Ankara: İhracat Genel Müdürlüğü. [http://www.smenetworking.gov.tr/userfiles/pdf/belgeler/ekonomiBakanligi/3_kumelerin_tanimlanmasi.pdf]. Erişim: (04/05/2017).
- Eser,U. ve Köse, S.(2005). Endüstriyel Yerelleşme ve Yoğunlaşma Açısından Türkiye Sanayi:İl İmalat Sanayilerinin Analizi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*,60-2.
- GEKA, (2011). *TR32 Düzey II Bölgesi’nde Kümelenme Yaklaşımı*. Denizli: Güney Ege Kalkınma Ajansı Yayınları. Denizli.
- Gündüz, A.Y. (2013). Türkiye’de Az Gelişmiş Bölgelerin Kalkındırılmasında Bölgesel Dergisi, 27(2) :63-78.
- İZKA, (2009), *İzmir için stratejik ve yükselen sektörler*, İzmir Kalkınma Ajansı Yayınları, İzmir.
- İZKA. (2010a). *İzmir kümelenme analizi*. İzmir Kalkınma Ajansı, İzmir.
- İZKA. (2010b). *İzmir kümelenme stratejisi deneyimi ve kümelenmenin yönetimi*. İzmir Kalkınma Ajansı Yayınları, İzmir.
- İZKA, (2010c), *Kümelenme stratejisinin geliştirilmesine yönelik araştırmalar sonuç raporu*. İzmir Kalkınma Ajansı Yayınları, İzmir.
- İZKA, (2013). *İzmir kümelenme stratejisi 2013-2018*. İzmir Kalkınma Ajansı Yayınları, İzmir.
- İZTO, (2013). *Kümelenme modeli ve Türkiye’deki kümelenme çalışmaları*, İzmir Ticaret Odası Yayınları, İzmir.
- KAİZEN.(2014). Şanlıurfa ili tekstil ve hazır giyim sektörü Kümelenme Yol Haritası Raporu. *Kaizen Eğitim Danışmanlık ve Proje Geliştirme Merkezi*,Şanlıurfa.
- Kalkınma Bakanlığı, “TRC2 Bölgesi Bölge Planı Analiz ve Genel Değerlendirme Revize” m[http://www.kalkinma.gov.tr/BolgePlani/TRC2%20B%C3%B6lgesi%2020142023%20B%20

C3%B6lge%20Plan%C4%B1%20 Analiz ve Genel Degerlendirme Revize KKA.pdf,
(03.04.2017).

- Karaalp, S. ve Erdal, F. (2009). Bölgeler arası gelir farklılıklarının azalmasında yığılma ekonomilerinin etkisi: beta yakınsama analizi. *Econ Anadolu Uluslararası İktisat Kongresi*, 17-19 Haziran, Eskişehir, Türkiye.
- Karacadağ Kalkınma Ajansı, (2014a). *Şanlıurfa ili tekstil ve hazır giyim sektörü kümelenme yol haritası raporu*. Karacadağ Kalkınma Ajansı Yayınları, Diyarbakır.
- Karacadağ Kalkınma Ajansı, (2014b), *Şanlıurfa ili tekstil ve hazır giyim sektörü kümelenme yol haritası raporu*, Karacadağ Kalkınma Ajansı Yayınları, Diyarbakır.
- Kargı,N.(2009).Bölgesel Kalkınma Yaklaşımlardaki ve AB Perspektifi Altında Türkiye'nin Bölgesel Kalınma Analizi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, Cilt:1,Sayı:3: 1307-9832.
- Kazancı,B.L.(2007).Bölgesel Gelişme ve Sektör-Bölge Yığınlaşmaları. 2. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu.[http://www.tepav.org.tr/sempozyum/2007/bildiriler/6_2_Kazancik.pdf],(25-26/10/2007).
- Mesci,M.ve Dönmez,G.(2016). Turizmin Bölgesel Kalkınma ve Yerel Halk Üzerindeki Etkisi:Mudurnu Örneği. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16: 21-50.
- Orta Anadolu Kalkınma Ajansı, (2015). *TR72 Bölgesinde Öne Çıkan Sektörler*. Orta Anadolu Kalkınma Ajansı Yayınları, Kayseri.
- Porter, M. (2003). The Economic Performance of Regions, *Regional Studies*, 37 (6-7): 549-578.
- Saraç, A. (2006). Bölgesel Kalkınma Modelleri ve Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP). *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. T.C. Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Sevinç, H.(2011).Bölgesel Kalkınma Sorunsalı:*Türkiye'de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi* (6:2).
- Ünal, V.Z. (2014). *TR82 Bölgesi 3 Yıldız Küme Analiz Çalışması*. T.C. Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, Ankara.